

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014



Simon József

Metafizika

6.2 lecke – 25 perc

Az abszolútum problémája a hellénizmuskori görög filozófiában Plótinosz: a második hiposztázis

A szemelvények forrása:

Plótinosz: *Az Egyről, a szellemről és a lélekről* – válogatott írások, ford. Horváth Judit és Perczel István, Bp. 1986, V. 1, 223-240 (A három eredendő valóságról)

Plótinosz: *Az Egyről, a szellemről és a lélekről*, 226-227:

Mivel tehát a **lélek** ilyen értékes és isteni dolog, bízzál most már benne, hogy rajta keresztül elérheted az Istent, ez pedig elegendő ok arra, hogy **felemelkedj** Hozzá. Egyáltalán nem kell messzire menned, hogy rátalálj, és nem sok dolog választ el Tőle. Ragadd meg tehát azt, ami ennél az isteni léleknél is istenibb, a **lélek felső szomszédját**, ami után következik és amiből származik a lélek. Mert ha olyan nagyszerű is a lélek, amilyennek fejtegetésünk megmutatta, mégsem egyéb, mint a **szellem képmása**. Amiképpen a kimondott gondolat a lélekben rejtezőnek képmása, ugyanígy a lélek is a szellem gondolata, mindenestül a szellem megnyilvánulása, élet, amelyet a szellem kibocsát magából, hogy önálló létre keljen. [...] A lélek léte tehát a szellemtől származik, és a lélek azáltal lesz ténylegesen egy önnön fogalmával, hogy látja a szellemet. Amikor ugyanis a szellemre tekint, önmagán belül és sajátjának tudja mindazt, amit megismer és amin munkálkodik.

Az előző leckében (6.1 lecke) láttuk, hogy a fizikai világ lételméleti értelmezése a lélek létezésének interpretációjától függ. Plótinosz a lélek lényegét abban mutatja fel, hogy nem más, mint ami képes felemelkedni a szellemhez, görög kifejezéssel a Logoszhoz. A **lélek** létezését úgy fejezhetjük ki, hogy a **szellem képmása**, a szellem felől tekintve

pedig úgy, hogy a lélek a **szellem megnyilvánulása**.

A léleknek a szellemhez történő felemelkedése azonban nem csak egy újabb megismerő szubjektum, a szellem metafizikai tételezéséhez

vezet, hanem egy olyan valósághoz is, mely nem más, mint a szellem megismerésének tárgya. Az érzéki világban az azonosság megismerése a lélek önreflexióját vonja maga után, majd egy olyan világ tételezését, mely a lélek önreflexiójából kiemelkedő szellem megismerésének tárgyaként konstituálódik. Ez voltaképp a platóni ideák világa: az ideák világa, mint az érzékelhető-időbeli világ *ősképe*, az *igazibb, örökkévaló világ*. A fizikai világ lényegstruktúráit kifejező ideák létezése magasabb rendű a fizikai világ dolgainak létezésénél.

Plótinosz: Az Egyről, a szellemről és a lélekről, 228:

Mindazonáltal a következőkből is belátható. Ha valaki nagyságáért, szépségéért és örök mozgása rendjéért [...] megcsodálja ezt az **érzékelhető világot**, akkor **emelkedjen fel** ennek **ősképe**hez, az **igazibb világhoz**, és lássa meg mindezt ott is, mint megannyi **szellemi létezőt**, amelyek örökkévalóan Ott nyugszanak önnön tudatukban és életükben.

Plótinosz: Az Egyről, a szellemről és a lélekről, 228:

Miáltal az is mind tökéletes, ami nála van, mert csak így lehet ő is minden tekintetben tökéletes, **nem lévén benne semmi**, ami nem ilyen, semmi, **aminek a léte egyben nem megismerés**.

A szellem létezése teljes mértékben a megismerésben áll: létezés és megismerés

egymás komplementerei:

Egyfelől: az ideák létezését kizárólag az biztosítja, hogy a szellem megismerése rájuk vonatkozik.
Másfelől: a szellem létezésé kizárólag abban áll, hogy megismeri az ideákat.

Plótinosz: Az Egyről, a szellemről és a lélekről, 229:

A szellem csak a „van”, örökké a „van” és sohasem az eljövendő, mivelhoggy akkor is van; és nem is az elmúlt, Ott ugyanis semmi sem múlik el, hanem minden örökké fennáll, **minthogy minden azonos önmagával**, mintha csak úgy szeretné önmagát, ahogyan van. Egyenként mindegyik szellem és létező, és az egész együtt az egyetemes szellem és az egyetemes létező. **A szellem a megismerésben létrehozza a létezőt, a létező pedig azáltal, hogy megismerhető, megismerést és létet ajándékozik a szellemnek.**

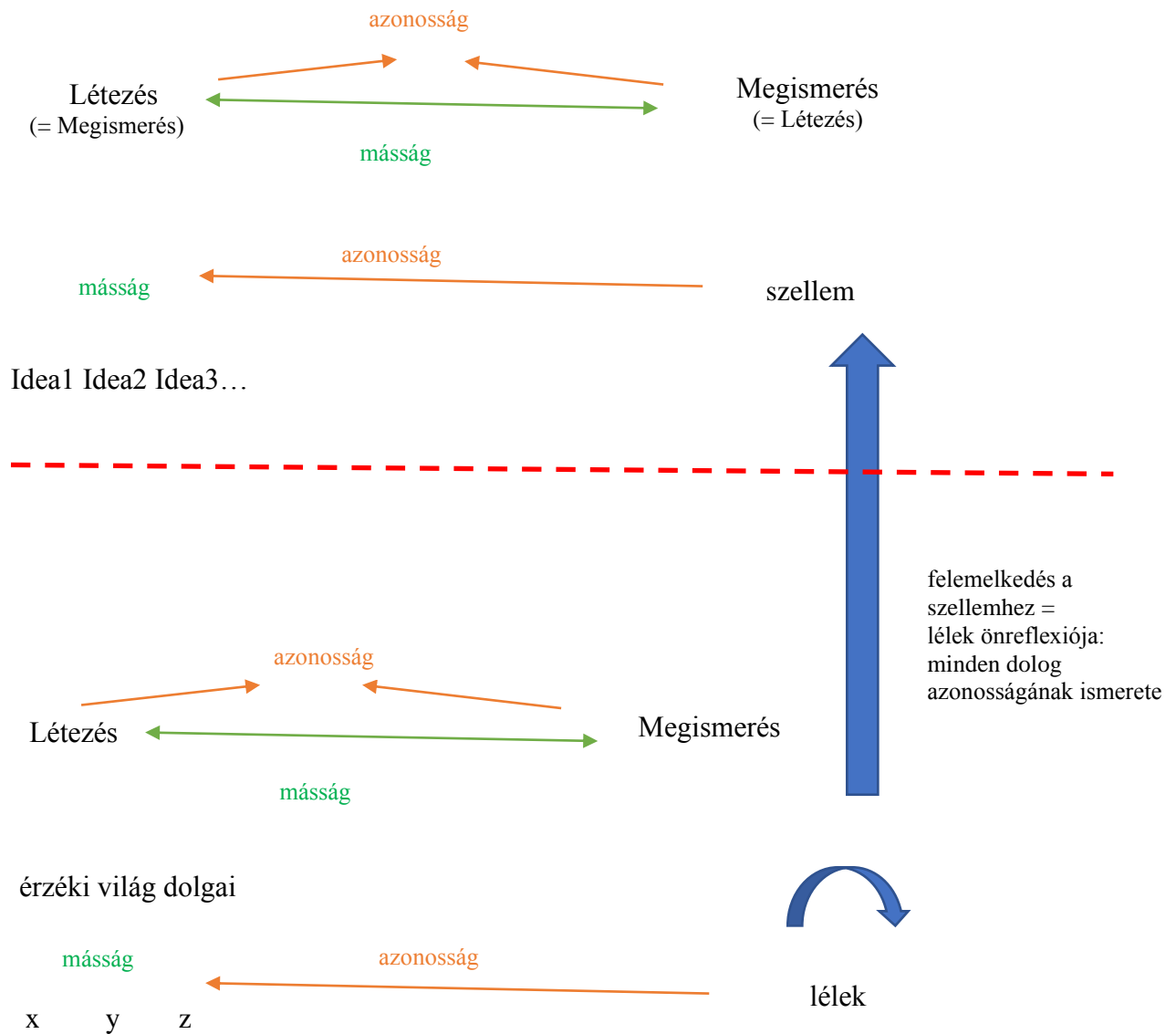
A szellem szférájának metafizikáját a megismerés és a létezés fenti kölcsönös függése képezi. A kölcsönös függés a megismerés és a létezés azonosságát implikálja. A szellem és az ideák azonossága azonban kettejük lételméleti különbségét feltételezi. Így adódnak Plótinosz számára a metafizika alapvető első princípiumai:

Plótinosz: Az Egyről, a szellemről és a lélekről, 229:

A megismerésnek viszont valami más az oka, és ez az oka a létezőnek is. Tehát a kettőnek egyszerre valami mindkettőtől különböző az oka. Ez a kettő ugyanis egyszerre van és együtt van, és nem hagyja el egymást, mivel azonban ketten vannak, **ez az egy egyszerre szellem és létező, megismerő és megismerhető.** Szellem, amennyiben megismerő, létező, amennyiben megismerhető. Mert nem jöhetne létre megismerés, ha nem volna másság és azonosság. Így tehát az elsők ezek lesznek: **szellem, létező, másság, azonosság.** [...] A másságot azért [kell felvenni], hogy megismerő és megismerhető lehessen, **különben, ha a másságot elveszed, egyé lesz és hallgatni fog.** Továbbá, amit a megismerő megismer, egymáshoz képest az is más és más. Végül az azonosságra azért van szükség, mert a szellem egy önmagával, mégpedig valami mindenben közös egy. A dolgok különbözősége pedig másság. És hogy így megsokasodtak, számot és mennyiséget képeznek, egyenkénti sajátosságuk pedig minőséget. Belőlük veszi kezdetét azután minden más.

- 1. szellem (megismerés)**
- 2. létező (idea)**
- 3. másság (különbség)**
- 4. azonosság (egység)**

E részlet második felében (*Továbbá, amit a megismerő megismer...*) Plótinosz az ideák között fennálló különbségre utal. Itt az érzéki világ sokféleségében az azonost felfedező lélek analógiájára a szellem is felfedezi az azonosságot az ideák pluralitásában. Ahogy az érzéki világ esetében a lélek megismerése biztosítja a fizikai világ rendjét, úgy az ideák közötti azonosság is a szellem megismerésének folyamánya. Egyelőre még ne haladjunk tovább a szellem ebből következő önreflexiójáig, ami majd a harmadik metafizikai szinthez fog továbbvezetni (! Az ideák, a valóban *létező* entitások között azonosságot a szellem megismerése biztosítja: a megismerés általi létezés az ideák legvégső azonos ontológiai alkotóeleme. De épp egy ilyen legvégső alkotóelem van ráutalva arra, hogy megjelenjen a különbség-másság egy magasabb mozzanata: a megismerő szellem és a megismert idea különbsége. Ez az a végső különbség, ami az ideák szellemi megismerése általi lételmélete hidal át az azonosság metafizikai mozzanatával. A szellem létezése éppúgy semmi más, mint az ideák megismerése, mint ahogy az ideák létezése semmi más, mint a szellem rájuk vonatkozó megismerése. A második hiposztázis a másságra utalt azonosság szintje: az elemi létezés azonos a szellem megismerésével, ahogy megfordítva is: az elemi megismerés maga a létezés.



Kérdések:

1. Mik a szellem megismerésének tárgyai a második hiposztázisban?
2. Hogyan viszonyul egymáshoz megismerés és létezés a második hiposztázisban?
3. Melyek a második hiposztázis végső metafizikai konstituensei?
4. Mi jellemzi az azonosságot a második hiposztázisban?

Irodalom:

Bene László: *Plótinosz*, in: *Filozófia. Akadémiai kézikönyvek*, szerk. Boros Gábor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007, 211-228.